

ἀποτελοῦντος κατὰ κανόνα τὸ πολλαπλάσιον τοῦ ἀριθμοῦ τέσσαρα. Φρονῶ διὰ τοῦτο ὅτι τὸ ἔγγραφον σχετίζεται πρὸς τὴν *λαογραφίαν*, τὸν γνωστὸν δηλ. φόρον. Προέρχεται ἐκ τοῦ Ἀρσινόϊτου Νομοῦ καὶ ὁμολογῶ ὅτι δὲν κατώρθωσα νὰ εὔρω ὅμοιον ἢ παραπλήσιον ἐν ταῖς παπυρικαῖς συλλογαῖς.

Ἄλλος περιεργὸς πάπυρος εἶναι ὁ ὑπ' ἀριθ. 48. Ἐν αὐτῷ ἀναφέρεται ἡ *λειτουργία* ἢ γνωστὴ ὡς *πενθημερία*, ἣτοι ἡ πενθήμερος κατ' ἔτος ἀναγκαστικὴ προσωπικὴ ἐργασία, εἰς ἣν ἦσαν ὑπόχρεοι οἱ καταβάλλοντες τὴν *λαογραφίαν* καὶ παρὰ τὸ ὄνομα ἐκάστου *λειτουργοῦ* εἶναι κατακεχωρημένον χρηματικόν τι ποσόν. Γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Τὰ χρηματικὰ ταῦτα ποσὰ ἀποτελοῦσι ἀποζημίωσιν τῶν *λειτουργῶν* ἢ ἡμερομίσθια καταβαλλόμενα μερίμνη τῆς ἀρχῆς εἰς τοὺς ἀντικαταστάτας τῶν ὑποχρέων, καταβληθέντα ὅμως ὑπ' αὐτῶν; Πάντως ὁ πάπυρος ἀποτελεῖ τὴν πρώτην σοβαρὰν μαρτυρίαν, ὅτι ἐν τῶν δύο τούτων συνέβαιεν.

Ἐν τῇ συλλογῇ ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα λίαν ἐνδιαφέροντα ἐν ταῖς λεπτομερείαις των ἔγγραφα, ὅπως ἐνδιαφέρον εἶναι καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν.

Τελευτῶν ὅμως αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως μνημονεύσω ἐπιστολῆς, ἀναγομένης εἰς τὸν δεῦτερον μ. Χ. αἰῶνα, ἐν ἣ ἀναφέρονται *ἐλεφαντουργοὶ* ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἡμερομίσθια καταβαλλόμενα αὐτοῖς ἢ ἄλλοις μέσω αὐτῶν. Δὲν ὑπάρχει δὲ ἀμφιβολία, δεδομένου ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τῆς λέξεως εἶναι ἀσφαλῆς, ὅτι ἀποδεικνύει, ἐναντίον τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ Reil καὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν P. Cairo Cat 67006 verso 70, ὅτι τὸ ἐλεφαντοστοῦν δὲν ἀπετέλει ἀντικείμενον διαμετακομιστικοῦ μόνον ἐμπορίου ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, ἀλλὰ καὶ ἀντικείμενον κατεργασίας.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ.—Κωλύματα γάμου.—Ἄνεκδοτον πρωτότυπον τῆς Προστάξεως τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσαακίου, ὑπὸ Φιλίππου Ν. Γεωργιάδου. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ κ. Κωνστ. Μ. Ράλλη.

Ἐπεχειρήσαμεν, ἐν προηγουμένῃ Μελέτῃ¹, νὰ σκιαγραφήσωμεν δι' ὀλίγων πλὴν ἀδρῶν γραμμῶν τὰ τῆς ἀνεπίξεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐπὶ τῶν κωλυμάτων γάμου—συγκεκριμένως δ' ἐπὶ τοῦ κωλύματος ἐν τῷ ἐβδόμῳ ἐξ αἵματος βαθμῷ—Νομοθεσίας, διὰ μέσου μακρῶν αἰώνων βυζαντινῆς καὶ νεωτέρας ἱστορίας. Ἐτοποθετήσαμεν, ἐκεῖ, ἐν τῷ προσήκοντι αὐτῇ νομοθετικῷ πλαίσιῳ, τὴν «Πρόσταξιν» (1186) τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Β' τοῦ Ἀγγέλου², δι' ἧς ὁ μεταξὺ τῆς Εἰρήνης, ἀδελφῆς τοῦ Αὐτοκρά-

* PHILIPP N. GEORGIADIS.—Eh Hindernisse.—Unveröffentlichtes Original der «Prostaxis» des Kaisers Isaak.

¹ Βλ. ΦΙΛΙΠΠΟΥ Ν. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ: Τὸ ἐκ συγγενείας αἵματος ζ' βαθμοῦ κώλυμα γάμου καὶ ἡ Πρόσταξις, ἔτους 1186, τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Β' τοῦ Ἀγγέλου, ἐκδ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1937.

² Βλ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ, ἔνθ' ἀνωτέρω, σ. 11, 12.

τορος, καὶ τοῦ Καίσαρος Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ — εἰ καὶ συγγενῶν ἐκ πλαγίου εἰς τὸν ἑβδομον βαθμὸν — γάμος κατέστη, ὅπως ἐξαιρετικῶς, ἐπιτρεπτός καὶ νόμιμος, ἀτονήσαντος ἀντιστοίχως τοῦ Προστάγματος (1166) Μανουὴλ Β΄ τοῦ Κομνηνοῦ¹. Τὴν ἀνωτέρω Πρόσταξιν, γνωστὴν ἐκ τῶν εἰς τὸν Νομοκάνονα τοῦ Φωτίου Σχολίου τοῦ Βαλαμῶνος², ἐφέραμεν εἰς φῶς ἐκ χειρογράφων ὧν ἡ ὑπαρξίς πιθανῶς μὴ διέλαθε τὴν ἀγγλίνου ἐνίων ἐπιστημόνων, πάντως ὅμως (χειρογράφων) ἀνεκδότων ἀκόμη. Οὕτω, τὸν μὲν Κώδικα Παντελ. 141³ ἐγινώσκουμεν μόνον ἐκ σχετικοῦ τοῦ Λάμπρου σημειώματος⁴, τὸν δὲ Cod. Paris. 1339,⁵ ὃν ἀναφέρει ὁ Z. v. Lingenthal⁶, οὐδεὶς εἶχεν εἰσέτι, ἐξ ὅσων τοῦλάχιστον γνωρίζομεν, μέχρι τοῦδε δημοσιεύσει⁷.

Κατόπιν τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἀνωτέρω δύο πρωτοτύπων⁸ τῆς Προστάξεως τοῦ Ἰσαακίου, βásiμος προέββαλλεν ἡ ἀντίληψις ὅτι σμικρὰ ὑπῆρχεν ἐφεξῆς πιθανότης νὰ εὑρεθῶσι καὶ ἕτερα τοιαῦτα, ἐφ' ὅσον μάλιστα, ὡς ἐλέχθη⁹, οἱ Κανονολόγοι, ἀποδοκιμάζοντες τὴν ἔκδοσιν τῆς «παρὰ νόμου» προστάξεως, ἀπηξίουσαν νὰ ποιῶνται μνείαν ταύτης ἐν ταῖς κανονικαῖς αὐτῶν Συλλογαῖς¹⁰. Ζωηροτάτη συνεπεῶς καὶ δεδικοιολογημένη ὑπῆρξεν ἡ ἡμετέρα ἱκανοποίησις ὅταν, συνεχίζοντες τὰς ἐν Ἁγίῳ Ὁρει μελέτας καὶ ἐρεῦνας ἐπ' οὐκ ὀλίγων χειρογράφων μνημείων τοῦ ἐλληνικοῦ Μεσαιῶνος καὶ τῆς Ἑκκλησιαστικῆς αὐτοῦ Νομοθεσίας, ηὔτυχῆσαμεν ν' ἀνεύρωμεν, κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1937, ἐν τῇ πολυτίμῳ Βιβλιοθήκῃ τῆς Σεβασμίας καὶ Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου, βομβύκινον¹¹ κώδικα, ἀναγόμενον εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 15^{ου} μ. Χ. αἰῶνος, καὶ περιέχοντα, μεταξύ ἄλλων, τὴν «Πρόσταξιν» τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Β΄ τοῦ Ἀγγέλου. Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ἦν τοσοῦτω μᾶλλον ἀδόκητος, καθ' ὅσον οὐδὲν προέδιδε τὴν

¹ Βλ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 11 καὶ σημ. 7. Z. v. Lingenthal, J.G.R., Coll. IV, σ. 483 ἐπ.

² Γ. ΡΑΛΛΗ καὶ Μ. ΠΟΤΑΝ: Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, 1, σ. 291.

³ Βλ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ, ἔνθ' ἀνωτέρω, σ. 18, 19.

⁴ Βλ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ, ἔνθ' ἀνωτέρω, σ. 21 καὶ σημ. 4.

⁵ Βλ. μεθεπομένην σημείωσιν.

⁶ Ἐν Geschichte des griechisch-römischen Rechtes, Berlin, 1892, σ. 37.

⁷ Βλ. τοῦτον παρὰ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, ἔνθ' ἀνωτέρω, σ. 20-21, σημ. 8.

⁸ *Original*, ὡς ὀρθῶς ὀνομάζει ταῦτα ὁ LINGENTHAL — ἔνθ' ἀνωτέρω — ἐπαναλαμβάνει δὲ καὶ ὁ F. DÖLGER, ἐν Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches, München, 1925, 2, σ. 91. Βλ. καὶ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ, ἔνθ' ἀνωτέρω, σ. 20 καὶ αὐτόθι σημειώσεις.

⁹ Βλ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ, ἔνθ' ἀνωτέρω, σ. 24.

¹⁰ Βλ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ, ἔνθ' ἀνωτέρω, σ. 24 καὶ σημ. 3.

¹¹ Ἡ χαρτοποιία, ἀρχαία ἀνατολική — σινική — ἐπινόησις, τελειοποιηθεῖσα ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ὑπὸ τῶν Ἀράβων, εἰσήχθη ὑπὸ τούτων ἐν Εὐρώπῃ, ὅπου καὶ διεδόθη εὐρέως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἰδίᾳ τῶν Σταυροφοριῶν (Ὅρα V. GARDTHAUSEN, Griechische Palaeographie, Leipzig, 1911, 1, σ. 115 ἐπ.). Μία τῶν συνήθων ὀνομασιῶν τοῦ «ἀνατολικοῦ» χάρτου ἦν ἡ τοῦ «βομβυκίνου», προσέτι ἡ τοῦ «σηρικοῦ χάρτου», προελθοῦσα, ἡ τελευταία, ἐκ τῆς στυλπότητος τοῦ χάρτου τούτου, ὅστις ἐφημί-

ὑπαρξίν τῆς Προστάξεως ἐν τῷ ρηθέντι κώδικι· οὔτε ὁ οἰκεῖος Κατάλογος¹ ἀνέφερε τι περὶ αὐτῆς, ἀλλ' οὔτε καὶ ἄλλοι κώδικες—τόσον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου ὅσον καὶ ἐτέρων Ἱερῶν Μονῶν—οὓς ἐπὶ τούτῳ ἤρουνήσαμεν, περιεῖχον ταύτην, εἰ καὶ περιέχοντες σχετικᾶς πρὸς τὰ «κωλύματα συγγενείας», «περὶ τῶν βαθμῶν τοῦ γάμου» κλπ. διατάξεις. Τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος κώδικα περιγράφουσιν ὡς ἐξῆς—ἐν σελ. 98—οἱ ἐκπονήσαντες τὸν κατάλογον τῶν Βατοπεδινῶν Κωδίκων Πατέρες Σωφρόνιος καὶ Ἀρκαδῖος²: Ἀριθ. 482. Βομβ.³ 30×19. Αἰῶνος ις', (1586), φύλλ. 311.

Ὁ Κώδιξ Βατοπεδίου 482 εἶναι καλῶς διατηρημένος, ἡ δὲ γραφή του ἐπιμεμελημένη. Περιέχει κυρίως⁴ τὸ «Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον τῶν ἐμπεριελημμένων ἀπασῶν ὑποθέσεων τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις κανόσι πονηθὲν ἅμα καὶ συντεθὲν τῷ ἐν ἱερομοναχοῖς Ματθαίῳ τῷ Βλάσταρι»⁵. Ἐπεταὶ ποικίλη ὕλη, ὡς λ. χ. «κανονικὸν Ἰωάννου

ζετο ἐπὶ στερεότητι, ἦτο δὲ κιτρινωποῦ, ἐνίοτε ὑποφαίου χρώματος. Ἐπὶ μακρὸν ἐθεωρεῖτο βαμβάκινος, ἦτοι κατασκευαζόμενος ἐκ τοῦ ἐριοφόρου καρποῦ τοῦ φυτοῦ βάμβακος (βλ. THOMSON - ΛΑΜΠΡΟΥ, Ἐγχειρίδιον ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς παλαιογραφίας, Ἀθήναι, 1903, σ. 81). Ὁ WIESNER, κατόπιν ἐπιμόνων διὰ μικροσκοπίου ἐρευνῶν, ἀντέκρουσε, κατὰ τὰ τελευταῖα τοῦ ιθ' αἰῶνος ἔτη, τὴν δοξασίαν ταύτην, ἀποδείξας ὅτι, ἐν τῇ πραγματικότητι, βαμβάκινος χάρτης δὲν ὑπῆρξε ποτέ, ἀλλ' ὅτι ἡ οὐσία δι' ἧς κατασκευάζετο ὁ ἀνατολικὸς λεγόμενος χάρτης ἦτο τὸ λίνον ἢ ἡ κάνναβις (βλ. καὶ THOMSON - ΛΑΜΠΡΟΥ, ἔνθ' ἄνωτέρω, σ. 82). Τὰ συμπεράσματα τοῦ WIESNER, κατὰ τὰ φαινόμενα ἀδιάσειστα, ἀπεδέχθησαν πλήρως τόσον ὁ Ἀνατολιστὴς KARABACEK, ὅσον καὶ ὁ GARDTHAUSEN. Ἀμφότεροι τονίζουσιν ὅτι ἡ ὀρθὴ ὀνομασία τοῦ προμνησθέντος χάρτου εἶναι ἡ τοῦ «βαμβυκίνου»—καὶ οὐχὶ τοῦ βομβυκίνου—, τοὔτεστι τοῦ χάρτου τοῦ κατασκευαζομένου, ἢ πωλουμένου, ἐν τῇ συριακῇ πόλει Βαμβύκη. Φαίνεται δ' ὅτι ἡ Βαμβύκη προσέδωκε τὸ ὄνομά της εἰς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος χάρτην, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἡ Δαμασκὸς—ἄλλοτε μέγα χαρτεμπορίου κέντρον—προσέδωκεν, ἐπίσης, τὸ ὄνομά της εἰς τὸν ἐξ αὐτῆς προερχόμενον χάρτην (Charta Damascena).

¹ Ὁρα ἐπομ. σημ.

² Κατάλογος τῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων, ὑπὸ Μητροπολίτου Πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρόνιου Εὐστρατιάδου καὶ Γέροντος Ἀρκαδίου Βατοπεδινοῦ. Ἐν Κανταβρυγίᾳ τῆς Νέας Ἀγγλίας, καὶ ἐν Παρισίοις παρὰ τῷ ἐκδότῃ Ed. Champion, 1924.

³ Βλ. ἄνωτέρω σ. 511, σημ. 11. Δὲν ἔγκειται ἐν τοῖς σκοποῖς τῆς παρουσίας μελέτης καὶ ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ κατὰ πόσον ὁ Κώδιξ Βατοπεδίου 482 εἶναι τῶντι βομβυκίνος—ὑπερ λίναν ἀμφίβολον—ἢ οὐ. Πρβλ. σχετικῶς CH. GRAUX, Essai sur les origines du fonds grec de l'Escorial, Paris, 1880, ἐν Préface, σ. XXVI, «... Un bombycinus est, on pourrait presque dire, toujours du XIIIe ou du XIVe siècle». Καὶ αὐτόθι σημ. 1: «Parmi le millier de manuscrits grecs qui sont conservés dans les bibliothèques espagnoles, et que nous avons tous tenus un par un, nous ne nous souvenons pas d'avoir rencontré un seul manuscrit bombycin qui fut attribuable, soit au XVe, soit au XIIe siècle».

⁴ Ἐν φύλλ. 2α - 176α.

⁵ Ἐφ' ᾧ καὶ περιελήφθη ἐν τῷ Καταλόγῳ εἰς τὸ ψηφίον M καὶ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ματθαίου τοῦ Βλαστάρεως».

τοῦ Νηστευτοῦ»¹, «κανόνες τῶν ἁγίων Ἀποστόλων»², «κανόνες τῶν τε οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων»³, «Πέτρου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, περὶ τῶν ἐν τοῖς διωγμοῖς παραπεπτωκότων»⁴, «Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, ἐπιστολαὶ κανονικαὶ πρὸς τὸν ἅγιον Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου»⁵, «Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης, ἐπιστολὴ κανονικὴ πρὸς Λητόιον Μελιτηνῆς»⁶, κλπ. Περὶ τὸ τέλος τοῦ κώδικος καὶ δὴ ἐν φύλλῳ 304 β, εὔρηται ἴδιος τίτλος: «περὶ τοῦ ἐξ αἵματος ἐβδόμου βαθμοῦ». Ἀνάλυσιν τοῦ περιεχομένου τοῦ τίτλου δὲν περιλαμβάνει ὁ κατάλογος, ὅστις, μεταπηδῶν εἰς τὸ φύλλον 306 α, ἀναγράφει ἐνταῦθα τὸ «Χρυσόβουλλον τοῦ Βασιλέως Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, περὶ τῶν γυναικῶν τῶν μελλόντων γενέσθαι ἐπισκόπους». Εὔρηται, προσέτι: «περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων»⁷, «περὶ παραιτήσεως ἐπισκόπων»⁸, καὶ ἄλλα. Ἐν τέλει ὅμως τοῦ φύλλου 305 α, συνεχιζομένη δ' εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ φύλλου 305 β, ὑπὸ κοινὸν τίτλον: «Χρυσόβουλλον τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου», περιέχεται ἡ πρόσταξις τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Β' τοῦ Ἀγγέλου, ἔτους 1186, γνωστὴ ἡμῖν καὶ ὡς Νοv. 84⁹. Τὸ κείμενον ταύτης ἔχει ὅδε:

«Γίνωσκε δὲ ὅτι κἄν ὁ τοιοῦτος συνοδικὸς τόμος καὶ ἡ τοῦτον ἐπικυρώσασα βασιλικὴ πρόσταξις μετ' ἐμβριθείας κωλύει τὸν ἐξ αἵματος ἐβδόμου βαθμοῦ γάμον· ἀλλὰ κατὰ τὴν δ' ἰνδικτιῶνα τοῦ ςχ'δ' ἔτους, πρόσταξις γέγονε τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου κυρίου Ἰσαακίου τοῦ ἀγγέλου· πατριαρχεύοντος τοῦ καματηροῦ κυροῦ βασιλείου· διοριζομένη μὴ προκριματίζεσθαι ἐκ τῶν ῥηθειςῶν πράξεων, τὸν μετὰ τὴν ποίησιν αὐτῶν συστάντα γάμον, μέσον τῶν πανευτυχεστάτων καισάρων· ἡγουν τοῦ καντακουζηνοῦ κυροῦ Ἰωάννου καὶ τῆς αὐταδέλφης τοῦ βασιλέως κυρᾶς εἰρήνης καὶ εἰς ἕβδομον βαθμὸν ἐξ αἵματος ἀναγόμενον· ἀλλ' ὅσον τὸ εἰς αὐτοὺς καὶ μόνους ἀπρακτῆσαι τὰ παρὰ τῆς συνόδου καὶ τοῦ βασιλέως κυρίου μανουὴλ διορισθέντα χάριν τοῦ τοιοῦτου γάμου· καὶ ἐδέχθη καὶ παρὰ τῆς συνόδου· καὶ τὰ μὲν περὶ τῶν γάμων τοῦ ἐβδόμου βαθμοῦ οὕτως διευλυτῶθησαν».

Ἦδη, διὰ τῆς ἀνευρέσεως—καὶ δημοσιεύσεως—τῆς Προστάξεως τοῦ Ἰσαακίου καὶ ἐκ τοῦ Κώδικος Βατοπ. 482, αὐξάνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν γνωστῶν «πρωτοτύπων»¹⁰ ταύτης ἀπὸ δύο εἰς τρία. Παραβολὴ τοῦ κειμένου τοῦ Κώδικος Βατοπ. 482 πρὸς τὸ

¹ Φ. 176 β ἐπ.² Φ. 188 α ἐπ.³ Φ. 192 β ἐπ.⁴ Φ. 264 β ἐπ.⁵ Φ. 273 β ἐπ.⁶ Φ. 288 α ἐπ.⁷ Ἐν φύλ. 307 α.⁸ Φ. 308 α.⁹ Βλ. σχετικῶς ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ, ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 17, 18. Ζ. V. LINGENTHAL, *J. G. R.*, Coll. IV, σ. 507, 508.¹⁰ Βλ. ἀνωτέρω σ. 511 σημ. 8.

κείμενον τοῦ Κώδικος Παντελ. 141¹ πιστοποιεῖ ὅτι ἐλαχίστη μεταξὺ τῶν δύο τούτων κωδίκων ὑπάρχει διαφορὰ, οὐδεμίᾳ δὲ τοιαύτῃ μεταξὺ τοῦ Κώδικος Βατοπ. 482 καὶ τοῦ Cod. Paris. 1339². Ἔτι πλέον· καὶ ἡ περιβάλλουσα, τρόπον τινά, τὴν πρόσταξιν ὕλη εἶναι περίπου ἢ αὐτὴ καὶ ἐν τοῖς τρισὶ κώδιξι. Οὕτω λ. χ. ἀκολουθεῖ τὴν πρόσταξιν ὁ συνοδικὸς Τόμος τοῦ Σισινίου (περὶ τοῦ ζ' βαθμοῦ ἐξ ἀγχιστείας³), προηγουῖνται δὲ ταύτης τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξίου τὸ «Συνοδικὸν Θεσπισμα» (1038)⁴, τὸ ἐπὶ Λουκᾶ Χρυσοβέργῃ «Συνοδικὸν Σημείωμα» ὡς καὶ τὸ Πρόσταγμα Μανουὴλ Β' τοῦ Κομνηνοῦ. Ἀλλὰ καί, γενικώτερον, τὸ περιεχόμενον τοῦ Κώδικος Βατοπ. 482 τυγχάνει ὅμοιον σχεδὸν πρὸς τὸ τοῦ Κώδικος Παντ. 141. Καὶ ναὶ μὲν ὁ τελευταῖος οὗτος δὲν περιέχει τὸ κατὰ στοιχεῖον Σύνταγμα Ματθαίου τοῦ Βλαστάρεως, οὔτε τὸ Κανονικὸν Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ ὅπερ ἀντιστοίχως περιέχουσι τόσον ὁ Κώδιξ Βατοπ. 482⁵ ὅσον καὶ ὁ Cod. Paris. 1339⁶, πλὴν δέον νὰ μὴ λησμονῆται ὅτι ὁ Κώδιξ Παντ. 141 ἀποτελεῖται ἐξ 166 μόνον φύλλων, τοῦ Cod. Paris. 1339 ἀποτελουμένου ἐκ 276 καὶ τοῦ Κώδικος Βατοπ. ἐκ 311. Οὐδαμῶς, ἄλλως, ἀποκλείεται τὸ νὰ περιεῖχε ποτε καὶ ὁ Κώδιξ Παντ. τὸ Σύνταγμα Ματθαίου τοῦ Βλαστάρεως καὶ τοὺς Κανόνας Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ, ἀπωλεσθέντων ὅμως ἕκτοτε τῶν σχετικῶν φύλλων.

Φρονοῦμεν ὅτι εἶναι σφόδρα πιθανὸν οἱ περιέχοντες τὸ «πρωτότυπον»⁷ τῆς προστάξεως τοῦ Ἰσαακίου κώδικες νὰ ᾧσι περίπου σύγχρονοι. Καὶ διὰ μὲν τὸν Κώδικα Παντ. 141 καὶ τὸν Cod. Paris. 1339, τυγχάνει, ἐκ τῶν οικειῶν καταλόγων⁸, γνωστὸν ὅτι ἀνήκουσιν ἀμφοτέρω εἰς τὸν ιε' μ. Χ. αἰῶνα· ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὸν Κώδικα Βατοπ. 482, πληροφοροῦμεθα ἐξ αὐτοῦ τοῦ σώματός του ὅτι ἡ ἀντιγραφή του ἐτερματίσθη τῷ 1586, ἀναγραφομένων ἐν φύλλῳ 310β τῶν ἐξῆς: «τέλος ἐν ἔτει αφφς', φεβρουαρίου κζ'». Τοῦτο βεβαίως οὐδὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἐτελειώθη ὅλος κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, ἀλλὰ δυνατὸν νὰ ἤρχισεν ἡ γραφή του ἐν ἡ καὶ πλείονα ἀκόμη ἔτη πρὸ τοῦ 1586⁹. Πάντως ἡ ὑπάρχουσα ἡμερομηνία καθιστᾷ σταθερωτέραν τὴν ἡλικίαν του

¹ Βλ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ, ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 18, 19.

² Βλ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ, ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 20, σημ. 8.

³ Βλ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ, ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 21, σημ. 5.

⁴ Ὀνομασθεῖτω οὕτω — κατὰ Βαλσαμῶνα ἐν «Σχολίοις» Σύντ., 1, σ. 281 — ἡ πατριαρχικὴ αὕτη Πρᾶξις, ὀρθότερον, ἀνθ' «Ἰπομνήματος», ἀλλοιουμένων ἀντιστοίχως τῶν σχετικῶν χωρίων ἡμετέρας Πραγματείας, σ. 8, 12 καὶ σημ. 2. (βλ. ἀνωτέρω σ. 510, σημ. 1).

⁵ Καὶ δὴ ἐν φύλλ. 2-181.

⁶ Ἐν φύλλ. 2-225.

⁷ Βλ. ἀνωτέρω σ. 511, σημ. 8.

⁸ Διὰ τὸν πρῶτον ὄρα Σ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους Ἑλληνικῶν Κωδίκων, Cambridge, 1900, 2, σ. 299· διὰ τὸν δεῦτερον Η. ΟΜΟΝΤ, Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale, Paris, 1888, 2, σ. 18.

⁹ Συμπίπτουσα ἐπομένως μὲ τὸ ἔτος ἐκδόσεως — 1573 — τῆς Συλλογῆς Juris Orientalis libri III, τοῦ ΕΝ. ΒΟΝΕΦΙΔΙΟΥ. Βλ. καὶ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ, ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 16 καὶ σημ. 6.

τῆς τῶν λοιπῶν δύο κωδίκων, οἵτινες ἐνδέχεται, ἄλλωστε, νὰ ἀνήκωσιν εἰς τὰ τελευταῖα τοῦ ἐ' αἰῶνος ἔτη, ἔστιν ὅτε καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἐ' αἰῶνα¹, ὁπότε καθίσταται πρόδηλον ὅτι δὲν ἐσφάλομεν ἀποδεχθέντες τὸ σύγχρονον πάντων τῶν περιεχόντων τὴν πρόσταξιν τοῦ Ἰσαακίου κωδίκων. Ἐάν, τέλος, ληφθῆ ὡς δεδομένον ὅτι καὶ ὁ παρισινὸς κῶδιξ τυγχάνει ἀγιορειτικῆς προελεύσεως², καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εὐρισκόμεθα ἐνώπιον τριῶν ἀγιορειτικῶν κωδίκων ἐχόντων πλεῖστα κοινὰ γνωρίσματα, ἀσφαλῶς δὲ κοινὴν πηγὴν. Ποία ἦν αὕτη, δὲν δυνάμεθα, ἀτυχῶς, νὰ γνωρίζωμεν· ὡπωσδήποτε, πιθανοτάτη φαίνεται ἡ ἐκδοχὴ ὅτι διεσώζετο ἐν «ἀρχικόν» κείμενον—περιέχον τὴν Πρόσταξιν τοῦ Ἰσαακίου—, τοῦτο δ' εἶχον ὑπ' ὄψει οἱ ἄδελφοὶ γραφεῖς τῶν Κωδίκων 141, 1339 καὶ 482. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἡλικίαν τοῦ «ἀρχικοῦ» τούτου κειμένου, ἐάν ἦτο δηλαδὴ κατὰ πολὺ ἀρχαιότερον τῶν διαληφθέντων τριῶν κωδίκων, ἀναγόμενον εἰς τὸν ἰδ', τὸν ἰγ', ἢ ἀκόμη καὶ εἰς τὸ τέλος, Ἰσως, τοῦ ἐβ' μ. Χ. αἰῶνος, ὑποθέσεις μόνον μᾶς ἐπιτρέπεται, σήμερον, νὰ ποιῶμεν. Ἡ ἐκδοχὴ περὶ ὑπάρξεως ἐνὸς ἀρχικοῦ κειμένου ἐκ τοῦ ὁποῦ καὶ ἐξεπήγασαν οἱ ὑπὸ κρίσιν κώδικες, εὐσπαθεῖ ἔτι μᾶλλον ἅμα λάβωμεν ὑπ' ὄψει καὶ τὴν ὕλην ἣν περιέχουσιν οὗτοι, ἰδίᾳ δὲ τὴν πρὸ καὶ μετὰ τὴν Πρόσταξιν τοιαύτην, περὶ τῆς ὁποίας ἐν τοῖς πρόσθεν ἀναλυτικῶς ἐπραγματεύθημεν³.

Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι οἱ περιέχοντες τὸ «πρωτότυπον» τῆς προστάξεως τοῦ Ἰσαακίου κώδικες—εἴτε ἤθελε γίνεαι δεκτὸν ὅτι ἔχουσι κοινὴν πηγὴν, ὡς ἀνωτέρω ἐδέχθημεν, εἴτε διαφόρους τοιαύτας, ὑπόθεσις, καθ' ἡμᾶς, μᾶλλον ἀπίθανος, εἴτε,

¹ Ἐν ὄψει καὶ ἡ γνώμη τοῦ GRAUX, *Les articles originaux*, 1893, σ. 183, ἀποφαινομένου σχετικῶς μὲ τὰ χειρόγραφα τῶν δύο τούτων αἰῶνων, ὡς ἐξῆς: «*Les papiers du XIVe siècle se reconnaissent au premier coup d'œil, mais on prend souvent un manuscrit grec du XVe siècle pour un du XVIe et réciproquement*». Ὅρ. καὶ GARDTHAUSEN, *Griechische Palaeographie*, 1, σ. 119.

² Τοῦτο βεβαίως δὲν προκύπτει μετὰ θετικότητος ἐκ τοῦ προαναφερθέντος—ἀνωτέρω σ. 514, σημ. 8—ἔργου τοῦ OMONT, 2, σ. 18, σημ. ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν 1339, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τοῦ τόμου 1, Paris, 1886, σ. V, VI, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ὁ Cod. Paris. 1339 ἀνήκεν ἄλλοτε εἰς τὴν Βασιλικὴν Βιβλιοθήκην. Ἡ Διεθυσινὸς τῆς ἐν Παρισίοις Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπετάνθημεν διὰ πληρεστέρας ἐπὶ τοῦ Κώδικος 1339 πληροφορίας, προφρόνως ἀπαντῶσα, γράφει ἡμῖν: «... Quant à la provenance de ce texte, rien ne permet de la préciser. Cependant nous savons qu'il a été acheté en 1688—très probablement en France...» Συνεπῶς, τὸ ζήτημα τῆς ἀρχικῆς τοῦ παρισινοῦ κώδικος προελεύσεως, παραμένει, τό γε νῦν ἀνοικτόν. Πιστεύομεν, μολαταῦτα, ὅτι ὁ κῶδιξ οὗτος ἐγράφη ἐν Ἀγίῳ Ὁρει, ἄδελον δὲ πότε καὶ πῶς μετηνέχθη εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν. Βλ. σχετικῶς «Κατάλογον Βατοπεδινῶν Κωδίκων» (ἀνωτ. σ. 512, σημ. 2) σ. II, ἐν ἀρχῇ: «... Ἐκ τῶν πέντε χιλιάδων ἑλληνικῶν κωδίκων τῶν ἀποκειμένων ἐν τῇ Ἐθνικῇ τῶν Παρισίων Βιβλιοθήκῃ, οἱ πλεῖστοι, ὡς μοὶ ἐβεβαίωσαν ὁ συντάκτης τοῦ Καταλόγου αὐτῶν κ. OMONT, εἶναι ἀγιορειτικῆς προελεύσεως...»

³ Βλ. ἀνωτέρω σ. 514.

τέλος, ὅτι ἡ πρόσταξις ἀντεγράφη ἐκ παλαιοτέρου Φωτιανοῦ Νομοκάνονος περιλαμβάνοντος τὰ Σχόλια τοῦ Βαλσαμῶνος¹—τυγχάνουσιν, ἅπαντες, νεώτεροι, ἀπέχοντες αἰῶνας ὅλους ἀπὸ τοῦ ἔτους καθ' ὃ ἐκείνη ἐξεδόθη. Τοῦτο ἐνισχύει τὴν ἄποψιν ὅτι οἱ σύγχρονοι τοῦλάχιστον Κανονολόγοι ἠγγόνησαν, ὡς ἐκ συνθήματος, τῇ ἐξαιρέσει τοῦ Θ. Βαλσαμῶνος, τὴν ἀμαρτωλὴν πρόσταξιν², καὶ ὅτι μεταγενέστεροι τοιοῦτοι ἀνέσυραν αὐτὴν ἐκ τῆς ἀφανείας εἰς ἣν τὴν εἶχον οἱ πρῶτοι σιωπηρῶς καταδικάσει. Ὁ λόγος δι' ὃν ἡ πρόσταξις ἐνεφανίζετο νῦν εἰς ὀλιγίστας, ἔστω, κανονικὰς συλλογὰς, ἦτο προφανῶς οὗτος: ὅτι ἡ ἐν αὐταῖς περιλήψις, καὶ δὴ ξηρά, «χρονογραφικὴ»—ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον—τοιαύτη, τῆς προστάξεως τοῦ Ἰσαακίου, οὐδεμίαν ἤδη ἀπήχησιν ἠδύνατο νὰ ἔχη, οὐδὲ καὶ βλάβην τινὰ νὰ συνεπιφέρῃ πλέον, τὸ μὲν διότι ὁ σάλος ὃν προῦκάλεσεν ἡ ἔκδοσις τῆς εἶχε μοιραίως παρέλθει—ὡς πᾶν τὸ ἀνθρώπινον—σὺν τῇ παρόδῳ τοσοῦτων ἔκτοτε αἰώνων, τὸ δὲ διότι ἡ ὁμοιομορφία ἐκκλησιαστικῆς τε καὶ πολιτικῆς, ἐν τῷ σημεῖῳ τούτῳ, νομοθεσίας³ ἦν ἀπὸ μακροῦ ἀπόλυτος, ἐσυνεχίσθη δ' ἀδιατάρακτος μέχρι τοῦ 1611, ὁπότε καὶ μόνον ἐπετρέπη⁴, οὐσιαστικῶς, ἡ τέλεσις γάμων καὶ ἐν ἐβδόμῳ βαθμῷ ἐν τῇ πλαγίᾳ τῆς ἐξ αἵματος συγγενείας γραμμῆ⁵.

ZUSAMMENFASSUNG

In einer früheren Arbeit⁶ haben wir ein flüchtiges Bild der kirchlichen Gesetzgebung betr. das Ehehindernis wegen Blutsverwandschaft im siebenten Grade der Seitenlinie von der justinianischen Zeit bis auf heute gegeben. Wir behandelten die «Prostaxis» aus dem Jahre 1186 des Kaisers Isaak II Angelos, welche die Ehe, ganz ausnahmsweise, zwischen der Schwester des Kaisers Irene und Johannes Kantakuzenos erlaubte, obwohl diese Seitenverwandten siebenten Grades waren, sonst aber das «Prostagma» (1166) des Kaisers Manuel II Komnenos, welches jede Eheschließung in diesem Grade streng verbot, bestätigte. Wir veröffentlichten daselbst obengesagte Prostaxis des Isaak sowohl aus dem Cod. Pantel. 141, als auch aus dem Cod. Paris. 1339, welche die einzigen Codici waren die das Original der Prostaxis enthielten. Das Vorhandensein eines anderen Originals wurde bis heute ignoriert, und wir schrieben die Seltenheit der betr. Originale der Strenge der Kanonisten jener Epoche zu, welche

¹ Βλ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ, ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 20, σημ. 7.

² Βλ. ἀνωτέρω, σ. 511, καὶ σημ. 9, 10.

³ Ρητὴ τοῦτέστιν ἀπαγόρευσις συνάψεως γάμων μεταξύ προσώπων συγγενῶν ἐκ πλαγίου εἰς τὸν ἔβδομον βαθμόν.

⁴ Διὰ τῆς ἐπὶ Νεοφύτου τοῦ Β' συνοδικῆς Ἀποφάσεως.

⁵ Βλ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ, ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 12. Σύντ., 5, σ. 159.

⁶ Dr. Juris PH. N. GEORGIADIS, Das Ehehindernis wegen Blutsverwandschaft im siebenten Grade und die «Prostaxis» vom Jahre 1186 des Kaisers Isaak II Angelos.

das «persönliche» Gesetz Kaiser Isaaks systematisch verschwiegen. Mit lebhafter Genugtuung entdeckten wir daher, im September 1937, in der Bibliothek des Heiligen Klosters Vatopedi—Athosberg—in dem aus dem XVI^{ten} Jahrhunderte stammenden Codex N^r 482, auch ein anderes Original der Prostaxis des Kaisers Isaak. So erhöhen sich jetzt die bekannten Originale dieser Prostaxis auf drei, die, übrigens, untereinander sehr wenige Abweichungen vorweisen.

Wir veröffentlichen nun die «Prostaxis» auch aus dem Cod. Vatop. 482 und bemerken, dass obiger Codex wahrscheinlich aus der gleichen Zeit wie die obenerwähnten Cod. 141 und 1339 stammt. Wir nehmen an, dass alle drei Codici—deren Gesamtinhalt ungefähr identisch ist—ihren Ursprung dem Heiligen Athosberg verdanken und dass die unbekanntenen Schreiber derselben einen älteren Codex, die Prostaxis des Isaak enthaltend, vor sich hatten. Demgemäss sollen die drei vorliegenden Codici einer gemeinsamen Quelle entstammen.

Der Grund, aus dem Isaaks Prostaxis spätzeitig in einigen, wenn auch wenigen, kanonischen Sammlungen erschien, ist wahrscheinlich, dass ihre Übernahme in diesen Sammlungen sovieler Jahrhunderte nach ihrer Erlassung, weder Aufsehen erregen, noch die Gleichförmigkeit der kirchlichen Gesetzgebung irgendwie trüben konnte. Tatsächlich, bildete ununterbrochen die Blutsverwandtschaft siebenten Grades ein auflösendes Eehindernis bis zum Jahre 1611.

ΧΗΜΙΚΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ.—Herstellung beständiger Mineralölgele,* von

A. Andrikides und A. Papayannis. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ κ. Α. Βουρνάζου.

Gewisse hochmolekulare Säuren und deren Salze, sowie ihre Kondensationsprodukte mit höheren Amininen oder solche aus Harnstoff und Alkoholen oder deren Derivate, ebenso wie die Ester der ersteren mit Fettalkoholen vermögen Mineral- und andere Öle in Wasser zu emulgieren.

Diese Eigenschaft besitzen auch höhere Fettalkohole, solche die durch Hydrierung von Fettsäuren und Fettsäurealkylestern entstanden sind, wie Laurinsäure, Kokosölfettsäuremethylester und dgl., bei welchen vor allem Schwefelsäurereste ins Fettalkoholmolekül eingeführt sind, wobei Alkylschwefelsäuren entstehen; die man mit Ammoniak oder Alkalien oder auch mit organischen Basen, wie Pyridin, Äthylamin und Alkylanilinen neutralisiert. Weiterhin noch Triäthanolaminsulfuricinoleyde und dgl. oder Sulfosäuren alkylierter mehrwertiger Kohlenwasserstoffe, wie Isopropylnaphta-

* Α. ΑΝΔΡΙΚΙΔΟΥ και Α. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ.—Παρασκευή πηγμάτων ὀρυκτῶν ἐλαίων.